

Algunes consideracions sobre toponímia «franquista»

Gabriel Bibiloni

La supressió de la toponímia viària que recorda els quaranta anys de ferria dictadura és un imperatiu legal i una qüestió de sentit comú, però també és una operació que reclama prudència i reflexió. El problema principal és la delimitació d'aquesta toponímia. Hi poden entrar elements molt variats, des dels màxims responsables del règim o la seva ideologia, els militars de carrera o de lleva que moriren en la guerra, molts dels quals no tenen gens de culpa de res, els ideòlegs locals o forans del franquisme, els col·laboradors en el seu manteniment, etc. Esporgar aquests noms del nomenclàtor urbà topa amb la necessitat de trobar un punt raonable on situar el límit de l'acció. Tan bon punt l'Ajuntament de Palma va disposar d'un govern democràtic, el 1979, aquest va emprendre la primera depuració, i desaparegueren de les plaques els artífexs principals de la dictadura (*Generalísimo, José Antonio, Goded, Mola, Queipo de Llano*), els caps o unitats militars que actuaren a Mallorca (*Arturo Rizzi, García Ruiz, Jinetes de Alcalá, Héroes de Manacor, Héroes del Baleares*) i alguns altres referents (*Alcázar de Toledo, Caídos, Calvo Sotelo, División Azul, Primo de Rivera*). Durant la dècada dels 80 es començà a substituir el centenar i mig de noms de militars i paramilitars del bàndol rebel morts en combat, un procés que ara, amb els canvis recents, impulsats amb intel·ligència per la regidora Nanda Ramon, es pot donar quasi per acabat (només resta un petit residu que suposam que aviat serà eliminat). El que encara no s'ha abordat a fons — però es farà — és la revisió d'un conjunt de denominacions que fan referència a ideòlegs civils del règim sense cap relació amb Mallorca que fàcilment acordarem que entren dins el sac d'una nomenclatura que en aquest moment no té gens de sentit: desaparegueren *Onésimo Redondo, Matías Montero, José Escudero* i *José Solís*, i ara *Licínio de la Fuente*, però romanen *Ruiz de Alda* (canviat però després reposat), *Ramiro de Maeztu*, *Ramiro Ledesma*, *Eduardo Urgorri*,

Santiago Álvarez Avellán i potser algun altre). Quant als ideòlegs i col·laboradors locals, val més no entrar-hi. Un altre capítol —prou extens— és el dels referents militars del franquisme. Alguns s'han substituït (*Artillería de Montaña, Destructor Velasco, Minador Júpiter, Minador Vulcano, Submarino Mola*) i en queda un paquet voluminós, dins el qual hi ha noms de personatges diversos, algun d'ells força obscur, (*Almirante Bonifaz, Almirante Churruca, Almirante Gravina, Almirante Oquendo, Alvaro de Bazán, Gómez Ulla, Méndez Núñez*), altres noms de vaixells de guerra (*Almirante Cervera*), batalles de l'èpica militar del règim, siguin de la mateixa guerra del 36 o anteriors (*Albuera, Alfambra, Arapiles, Bailén, Belchite, Brunete, Castillejos, Lepanto, Navas de Tolosa, Salado i Trafalgar*) i establiments militars (*Cuartel de Simancas*). Segurament l'apartat més problemàtic és el que fa referència a noms de països i ciutats amics del règim, avui completament «nets», però que foren assignats a una via urbana en un acte clarament franquista. Entre aquests noms hi ha *Argentina, Berlín, Lisboa, Milà, Navarra, Teruel, Toledo* —els dos darrers en homenatge a les batalles que s'hi lliuraren—, *Via Alemanya, Via Portugal* i *Via Roma*. Ja que en aquest mateix diari s'ha publicat que sóc partidari de canviar alguns noms d'aquest darrer apartat, voldria exposar les meves raons, que defens i defensaré amb tot el respecte per les visions discrepants. Si ho expòs aquí és perquè crec que això pot contribuir modestament al debat que tot això reclama, entre els ciutadans i en l'àmbit polític on es prenen les decisions. No hi ha dubte que aquests noms en principi no tenen per què ser cap problema. Si no en tots els casos en quasi tots, si aquests noms no els hagués imposat el règim de Franco, molt probablement els hauria imposat un règim democràtic. És evident, per exemple, que Alemanya ha de tenir un carrer dedicat, i un carrer important, a la ciutat de Palma. I no sols perquè en tenen o en poden tenir tots els Estats europeus, o perquè entre nosaltres hi ha molts d'alemanys, sinó, també per altres raons,

com el fet que Alemanya ha estat sempre un gran amic del nostre país i de la nostra cultura, la catalana (tothom sap que és el país estranger on més universitats ensenyen i estudien català). La raó per a canviar alguns d'aquests noms no és necessàriament el seu origen franquista, sinó que es faria per altres motius, entre aquests per a recuperar un nom tradicional important que va ser usurpat sense manies. El nom del carrer de Navarra —ara de la Riera— es va canviar per aquesta raó, i no hi ha dubte que Navarra és un nom prou digne per a figurar en el nostre nomenclàtor. L'avinguda *Argentina* és una via de comunicació molt anterior a l'enderrocament de la murada i la construcció de la ciutat nova. Té un nom antiquíssim —*Ronda de Ponent*— que fa part d'aquest patrimoni valuós que és la toponímia històrica. Els carrers de *Berlín*, de *Lisboa* i de *Milà* fan part d'un conjunt toponímic ben delimitat basat en el món púnic, i només recuperant els noms anteriors —*Magó, Tesino* i *Trebia* respectivament— esmenarem l'error que va suposar desvirtuar aquest conjunt. La reposició feta ara mateix del carrer de *Cartago* (fins ara *avenida Nacional*, nom franquista) va en aquest mateix sentit. I, finalment, crec que s'haurien de substituir els noms de les tres grans vies que inicialment són un homenatge toponímic a l'Eix (*Via Alemanya, Via Portugal* i *Via Roma*), que consider un cas especial. Primer perquè les avingudes, el solar de l'antiga murada, són part del centre històric i com a tal reclamen un tractament escrupolós de la seva toponímia (preservar els noms de les portes, per exemple) i sempre amb referents culturals autòctons. En segon lloc, perquè la conjunció tan ostensible en un mateix lloc de les tres vies mai no deixarà de recordar l'origen dels seus noms, i aquest s'ha d'esborrar. En tots aquests casos no es tracta de suprimir uns noms, com es fa amb la resta dels considerats franquistes, sinó un simple canvi d'ubicació, dur-los a un lloc més adequat i no cal dir que prou digne. És una certa molèstia momentània per als veïns, però bé ho paga pensant en l'interès cultural de tots.

Gabriel Bibiloni, professor de la UIB